

MAAILMA KONTROLLIMATUS

BIBLIOTHECA CONTROVERSIARUM

SARJA KOLLEGIUM

Maarja Kangro (kirjanik ja tõlkija)

Hasso Krull (kirjanik ja tõlkija)

Rein Raud (Tallinna Ülikool)

Marek Tamm (Tallinna Ülikool)

Aro Velmet (Lõuna-California Ülikool)

Tallinna Ülikool

Hartmut Rosa

MAAILMA KONTROLLIMATUS

Saksa keelest tõlkinud Mari Tarvas

Tallinna Ülikooli Kirjastus
Tallinn 2026

Bibliotheca CONTROVERSIARUM

Bibliotheca Controversiarum
Hartmut Rosa
Maailma kontrollimatus

Tõlgitud väljaandest:
Hartmut Rosa
Unverfügbarkeit
© 2018 Residenz Verlag GmbH
Salzburg – Wien

Raamatu tõlkimist on toetanud Goethe Instituut.

EESTI KULTUURKAPITAL

Raamatu väljaandmist on toetanud Eesti Kultuurkapital.

Toimetanud Sirje Laidre
Kujundanud ja küljendanud Mare Väli
Sarja makett: Rakett

© Hartmut Rosa 2018
Autoriõigus (tõlge): Mari Tarvas 2026
Autoriõigus (järelsõna): Juhan Hellerma 2026
Autoriõigus: Tallinna Ülikooli Kirjastus 2026

ISSN 1736-9398
ISBN 978-9985-58-996-0

TLÜ Kirjastus
Narva mnt 25
10120 Tallinn
tlu.ee/kirjastus
Trükk: Tallinna Raamatutrükikoda

SISUKORD

Sissejuhatus	7
I Maailm agressioonipunktina	11
II Kontrollitavuse neli dimensiooni	22
III Paradoksaalne varjukülg. Maailma mõistatuslik taandumine	26
IV Maailm resonantsipunktina	39
V Viis teesi asjade kontrollitavuse ja kogemuse kontrollimatuse kohta	50
VI Võtta kontrolli alla või lasta sündida? Põhiline konflikt elukaare kuues punktis	73
VII Kontrollitavus kui institutsionaalne paratamatus. Modernsuse põhikonflikti struktuuriline mõõde	101
VIII Iha kontrollimatus ja kontrollimatuse ihalus	118
IX Kontrollimatuse tagasipöördumine koletisena	126
Lõpetus	134
Kirjandus	135
<i>Juhan Hellerma</i>	
Resonants ja kontroll: sissejuhatus Hartmut Rosa mõtlemisse	143

SISSEJUHATUS

Lumest

Kas mäletate veel lapsepõlve hilissügisest või talvist esimest lumesadu? Sellega saabus teine reaalsus. Midagi pelglikku, haruldast, mis tuleb meile külla, mis langeb alla ja muudab maailma meie ümber, ilma meie kaasabita, ootamatu kingitusena. Lumesajus manifesteerub kontrollimatus otsekui puhtal kujul: me ei saa teda teha, ei saa sundida ega isegi kindlalt ette planeerida, igatahes mitte pikaajaliselt. Ja veelgi enam: me ei saa lund kätte saada, teda enda omaks teha. Kui me võtame ta kätte, niriseb ta meie sõrmede vahelt minema, kui toome ta tuppa, voolab ta ära, kui paneme ta sügavkülma, ei ole ta enam lumi. Võib-olla just seepärast tunnevad nii paljud inimesed – mitte ainult lapsed – lume järele igatsust, eriti jõulude aegu. Palju nädalaid varem joostakse tormijooksu meteoroloogidele ja küsitakse anudes: kas tänavu tulevad valged jõulud? Millised on võimalused? Muidugi ei ole puudu katsetustest lundki kontrollida: talispordikeskused reklaamivad ennast lumegarantiiga ja esitlevad end „lumekindlana“, nad võtavad appi lumekahurid ja arendavad välja kunstlume, mis peab vastu isegi 15 plusskraadi juures.

Meie suhe lumega peegeldab moodsa maailmasuhte või maailmaseose (*Weltbeziehung*) draamat nagu kristallkuulis: tolle eluvormi moodne kultuuriline ajend on kujutus, soov ja

iha, et maailm oleks meie *kontrolli all*. Elavus, puudutatus ja tegelik kogemus tekivad aga kohtumisest *kontrollimatuga*. Maailm, milles kõik oleks täielikult teada, planeeritav ja hallatav, oleks surnud maailm. See ei ole mitte metafüüsiline taipamine, vaid argikogemus: elus mõjutavad teineteist vaheldumisi see, mida me saame kontrollida, ning see, mis jääb meile kontrollimatuks, mis aga sellest hoolimata „puutub meisse“; see toimub otsekui piirijoonel. Võtame või sellise massifenomeni nagu jalgpall. Miks inimesed käivad staadionil? „Sest nad ei tea, kuidas mäng lõpeb,“ olla 1954. aasta Saksamaa koondise peatreener Sepp Herberger kunagi teravmeelselt öelnud, ja seda on hiljem palju tsiteeritud. Hoolimata pidevast kaeblemisest, et *jalgpallis on küsimus „veel vaid rahas“*, peitub selle mängu kütkestavus selles, et võite ja kaotusi justament ei saa sundida ja osta, neid ei saa kontrollida. Jalgpall on paljude inimeste jaoks jätkuvalt nõnda põnev, et terve nädala jooksul, kuni järgmiste liigamängude vooruni on sellele suunatud nende libiido igatsuse fookus, sest see mäng on olemuselt kontrollimatu. Mitte küll *täiesti* kontrollimatu. Muidugi saab rahaga, aga ka treeninguga mängu kulgu mõjutada – seda teab iga harrastussportlanegi – mitte üksnes jalgpallis, vaid ka tennis, korvpallis, kõikides sportmängudes. Jah, muidugi saab hea ettevalmistuse, mentaalse treeninguga, lõdvestus- harjutustega näiteks tenniseväljakul oma võimalusi suurendada, ent võitu, järgmist punkti ei saa kunagi tulema sundida. Enamgi veel, pelga jõupingutuse suurendamisega ei saavuta midagi: mida enam soovitakse järgmist väravat või

järgmist punkti kontrollitavaks muuta, see tähendab tahtakse seda vägisi saada, seda vähem see õnnestub. Seepärast kasutavad paljud harrastussportlased (näiteks enne servi) igasuguseid hämaraid, maagiliste praktikatega sarnanevaid rituaale, et muuta kontrollimatu kontrollitavaks; ning just võitlus ja pinge sellel piirijoonel hoiavad alal spordi kütkestavust.¹

Kontrollitavuse ja kontrollimatuse vastastikmõju ei ole oluline mitte üksnes paljude spordialade, vaid üldse mängude puhul: nii kaardimängu kui ka male, lauamängude ja õnnemängude puhul. Kontrollitava ja kontrollimatu suhe on sealjuures väga erinev. Males saab üsna kindlalt ennustada, kes võidab ja kes kaotab, mängus „Reis ümber maailma“ või õnnemängus pigem mitte. Aga see ei ole üksnes mängude puhul nii. Meie kokkupuude kontrollimatu-sega ning soov või pingutus see enda kontrolli alla saada läbib punase niidina kõiki meie eluvaldkondi. Võtkem või uinumine. Mida enam me magama jääda soovime, seda vähem saame end seda tegema sundida. Me saame une saabumise hõlbustamiseks siiski midagi ette võtta, näiteks minna jalutama või kasutada regulaarseid magamaminekurutiine. Või armastus. *Hold the line, love isn't always on time*, laulab ansambel Toto tabavalt. Või tervis. Jah, me saame

¹ Selle viite eest võlgnen tänu Anton Röhrile, kes on 2018. aastal tennise-mängijate rituaalsete praktikate kohta kirjutanud muljetavaldava käsikirja pealkirjaga „Ready? Play! Ein Versuch zum Zusammenhang von Ritual und Resonanz im Tennis“.

vähendada külmetushaigustesse haigestumise riski, me saame tervislikult toituda, aga kas me külmetume, saame vähi või tekib lülivaheketta prolaps – see kuulub elu kontrollimatute asjaolude hulka, või peaksime ütlema: elu osaliselt kontrollitavate asjaolude hulka? Mängust armastuseni ja lumest surmani – kontrollimatus on inimelu ja inimlikkuse põhikogemus. Kui küsida modernse maailmasuhte järele, see tähendab selle järele, kuidas suhestuvad nüüdisühiskonnas maailmaga institutsioonid ja kultuurilised praktikad ja milline on seega meie olukord moodsa aja subjektidena maailmas, siis tundub üheks analüüsi fookuseks olevat see, kuidas me individuaalselt, kultuuriliselt, institutsionaalselt ja struktuuriliselt suhestume kontrollimatusega. Järgmistel lehekülgedel püüan seda fookust järjekindlalt kohaldada hilismodernsete nüüdisühiskondade argipraktikatele ja sotsiaalsetele konfliktidele, et tuvastada, mida on võimalik sellest vaatenurgast märgata. Lähtehüpotees on järgmine: püüdes muuta maailma kontrollitavaks kõigil eelpool nimetatud tasanditel – individuaalsel, kultuurilisel, institutsionaalsel ja struktuurilisel –, kohtame me hilismodernistidena maailma alati „agressioonipunktina“ või agressioonipunktide jadana, see tähendab objektidena, mida tuleb tunda, milleni jõuda, mida vallutada, hallata või ära kasutada, ning just seetõttu tundub „elu“, see, milles seisneb resonantsi võimaldava elavuse ja kohtumise kogemus, meist eemale tõmbuvat. See omakorda tekitab ärevust, frustratsiooni, raevu ja isegi meelegeid, mis väljenduvad muuhulgas jõuetusest kantud poliitilises agressiivses käitumises.

I MAAILM AGRESSIOONIPUNKTINA

Minu kaalutluste lähtekohaks on arusaam, et inimesed on alati paigutatud maailma ehk *au monde*, nagu prantsuse fenomenoloog Maurice Merleau-Ponty seda nimetab. Esimene teadvusesäde hommikul või narkoosist ärgates, ilmselt ka vastsündinu esimene teadvusmulje on kohalolu kogemus: seal on midagi, miski on kohal.¹ Seda kohalolu võib pidada selle arhetüübiks, mida me järkjärgult kogeme, tundma õpime ja mõistame maailmana; põhimõtteliselt eelneb see aga subjekti ja maailma eraldumisele. Olen püüdnud sellest „seal on midagi, miski on kohal“ arhetüübist arendada välja maailmasuhte sotsioloogia, mis lähtub sellest, et subjekt ja maailm ei ole mitte eelduseks, vaid on meie ja selle kohaloleku suhte tulemus: me õpime oma arengu käigus järk-järgult tegema vahet meie endi kui kogeva subjekti ja maailma vahel oleva „miski“ vahel sellena, millega me kokku puutume. See seotus on niisiis aluseks nii sellele, kes me inimestena oleme, kui ka sellele, mida me maailmana kohtame. Seega kui järgnevalt on ikka ja jälle juttu (kogevatest) subjektidest ja (kohtuvatest) objektidest, siis tuleb subjekti ja objekti mõista siinkohal neid loova suhte mõlema poolusena – enesepoolusena ja maailmapoolusena.

¹ Merleau-Ponty 2010.

Maailmasuhte sotsioloogia põhiküsimus kõlab siis: *millise struktuuriga on see miski, mis on kohal?* Kas ta on lahke ja varjav, kas ta on peibutav ja töotav, ükskõikne ja külm või koguni ähvardav ja ohtlik? Erinevalt filosoofidest, psühholoogidest ja ka teoloogidest, kelle tööks ongi tegeleda küsimusega inimese kohast kosmoses või tema seosest universumi või loodusega,² eeldan ma seejuures, et meie ja maailma suhte viis ei ole paika pandud mitte lihtsalt meie inimeseks olemisega, vaid et see sõltub sotsiaalsetest ja kultuurilistest tingimustest, millesse oleme sotsialiseerunud. Me õpime maailma tundma ja harjume teatud arvamusega maailmast, praktilise suhtumisega maailma, mis ulatub palju kaugemale meie kognitiivsest „maailmapildist“, meie teadvustatud eeldusest ja veendumustest selle kohta, mis on maailmas olemas ja mis on seal oluline. Ja esimene juhttees, mida ma soovin käesolevas essees arendada, on see, et maailm on hilismodernsete subjektide jaoks muutunud lihtsalt agressioonipunktiks.³ Kõike ilmnevat tuleb teada, valitseda, hallata, kasutatavaks muuta. Abstraktses sõnastuses kõlab see esialgu banaalselt. Aga see ei ole seda. Selle taga on varjul meie ja maailma vaheliste suhete hiiliv ümberkujundamine, mis ajaloolis-kultuuriliselt ja majanduslik-institutsionaalselt ulatub kaugemale minevikku, kuid mis on 21. sajandil saavutanud uue radikaalsuse eelkõige „tänu“

² Scheler [1928] 2016.

³ Nõnda kirjutab Max Schelerist lähtudes Herbert Marcuse (Marcuse 1977: 111).

digitaliseerimise tehnilistele võimalustele ning finantsturu-kapitalismi ja ohjeldamatu konkurentsi tekitatud poliitilis-majanduslikule kasvu- ja optimeerimissundusele.

Ma kirjutan sellest järgnevalt täpsemalt, tooksin aga juba siinkohal paar illustreerivat näidet. Võtkem näiteks suhe omaenda kehasse. Tendentsina lasub optimeerimissurve kõigil, mida me keha puhul tajume. Me astume kaalule – kaalu tuleks langetada. Me vaatame peeglist – see punn, see korts peab kaduma. Me mõõdame vererõhku – seda tuleks langetada. Sammude arv – peaks seda suurendama. Insuliini-tase, rinnaümbermõõt jne. Alati on tegemist üleskutsega midagi parandada, isegi kui saame seda üleskutset eirata või tõrjuda. Me peaksime lisaks saavutama suurema meelerahu ja rohkem lõõgastuma ning olema tähelepanelikumad ja keskkonnateadlikumad. Ja ka see, mida me kohtame väljas-pool ennast, on loomult väljakutse tegutseda: tuleb vallutada mägesid, eksamid edukalt sooritada, karjääriredelil tõusta, armuke vallutada, teatud kohti külastada ja pildistada („seda peab kord elus nägema“), raamatuid lugeda, filme vaadata. See hoiak on nähtav isegi seal, kus me ei ole üldse „valluta-mise“ peal väljas, isegi mitte varjatult, vaid suisa ilmselgelt äratuntavalt. Saksa turistide baaris Mallorcal tuleb alkoholi-pudelik või -ämbrid „ära hävitada“ või „tühjaks kaanida“ ning kooriga tuleb näiteks „keerulist Mendelssohni“ laulda (veatu) „meisterlikkusega“. Keskmise hilismodernse sub-jekti igapäevaelu nendel aladel, mida peetakse niinimetatud arenenud läänemaailma osaks, keskendub ja ammendub üha enam plahvatuslikult kasvavate *to-do*-nimekirjade

järgimisele. Selle nimekirja kanded on agressioonipunktid, millega maailmas kohtume: poeskäik, kõne hooldust vajavale tädile, arsti juures käik, töö, sünnipäevapidu, joogakursus – ikka tuleb midagi ära teha, hankida, lõpetada, sooritada, lahendada, läbida.

Me kipume siinkohal kindlasti küsima, kas see on normaalne? Kas see pole alati nii olnud? Kas meie inimesed ei ole maailma ja tegelikkust alati kohanud *vastupanuna*?⁴ Ma väidan, et agressiivse maailmasuhte normaliseerumine ja loomupäraseks muutumine on kolme aastasaja vältel arenenud ühiskondliku formeerumise tulemus, mis struktuurilt rajaneb dünaamilise stabiliseerimise ja kultuurilise haardeulatuse lakkamatu laienemise põhimõttel. See kõlab keeruliselt, kuid selle põhikaalutlused on päris lihtsad. Minu arvates saab ühiskondliku formatsiooni vormi ja dünaamikat mõista üksnes nende institutsionaalse või struktuurilise ülesehituse ning neid kultuuriliselt liikuma panevate jõudude, see tähendab nende hirmude, lubaduste ja soovide vastastikmõjust lähtuvalt. Struktuurilist dimensiooni saab seejuures kirjeldada empiirilise teadusliku vaatluse põhjal, see tähendab *kolmanda isiku vaatenurgast*, nagu me vaatleme ja kirjeldame ka planeetide liikumisteede. Nii ei saa aga hõlmata ühiskonna dünaamilist ja energeetilist

⁴ Selle kohta näiteks Scheler 1928 või Marcuse 1977. Marcuse näitab seejuures minutilise täpsusega, kuidas maailmaga kohtumise „prometheuslik“ põhimõte areneb välja ja teravneb koos kapitalistliku modernisusega ning surub kõrvale muud maailmas olemise võimalused, eriti selle, mida võiks nimetada orfeuslikuks või erootiliseks suhteks maailmaga.

momenti. Sotsiaalne elu ja sotsiaalsed muutused toimuvad üksnes ühiskonnas elavate inimeste hirmude ja lootuste põhjal ning neid liikuma panevaid jõude, lubadusi ja hirme saab hermeneutiliselt, kultuuriteaduslikult rekonstrueerida vaid *esimese isiku vaatenurgast*. Et ma olen oma struktuurilise ning ka kultuurilise modernsuse analüüsi toonud pikalt ja laialt ära juba mitmes raamatus,⁵ väljendun siin väga lühidalt.

18. sajandist alates on tänapäevases läänelike mõju-
tustega maailmas toimunud kõikidel institutsionaalse elu
tasanditel struktuurimuutus, mille tagajärjel saab põhilist
institutsionaalset struktuuri alal hoida veel vaid pideva
eskalatsiooniga. *Ühiskond on modernne, kui ta suudab
ennast veel vaid dünaamiliselt stabiliseerida, see tähendab,
kui selle institutsionaalse status quo alalhoidmiseks on vaja
pidevat (majanduslikku) kasvu, (tehnoloogilist) kiirenemist ja
(kultuurilist) innovatsiooni* – niisugune on minu moderne
ühiskonna definitsioon. Seejuures kultuurilises ettekujutuses
on eskalatsiooni perspektiiv tasapisi muutumas lubadusest
ähvarduseks: kasv, kiirendus ja innovatsioon ei paista enam
lubadusena muuta elu paremaks, vaid apokalüptilis-klaustro-
foobse ähvardusena: kui me ei saa paremaks, kiiremaks,
loomingulisemaks, efektiivsemaks, siis jääme ilma töö-
kohtadest, ettevõtted pannakse kinni, riigi maksutulu vähe-
neb. Et riiklikest vahenditest tehtavad kulutused kasvavad,

⁵ Rosa 1998; Rosa 2005; ja viimati ning minu vaates kõige täielikumalt teoses Rosa 2016.

siis tuleb eelarvekriis, me ei suuda enam üleval pidada oma tervishoiusüsteemi, pensionide taset ega kultuuriasutusi, poliitiline manööverdamisruum muutub üha ahtamaks, nii et lõpuks minetab ka poliitiline süsteem oma legitiimsuse. Õpetlik on seda kõike täheldada näiteks 21. sajandi alguses Kreekas toimunud pikaajalise majanduskriisi põhjal. Eskaleerimise tahet ei tekita individuaalsel ega kollektiivsel tasandil mitte lubadus parandada elu kvaliteeti, vaid seni saavutatu (piiranguteta) kaotamise hirm. Kes seepärast väidab, et modernsust kihutab takka kasvav nõudlus *kõrgemale, kiiremini, kaugemale* jõuda, see ei mõista struktuurilist reaalsust õigesti: eskaleerimismängu ei hoia alal mitte ahnus, vaid hirm saada *üha vähem*. Kunagi ei ole küllalt mitte seepärast, et me oleksime täitmatud, vaid kuna me seisame alati ja kõikjal allapoole viival eskalaatoril: ükskõik millal ja kus me ka pausiks peatume, jääme ülidünaamilise keskkonna ees, millega me pidevalt konkureerime, alati kaotajaks. Enam ei ole nišše ega platoosid, mis annaksid meile võimaluse seistuda või isegi öelda: „Nüüd on küllalt.“ Empiiriliselt näitab seda fakt, et enamikku niinimetatud arenenud ühiskondade lapsevanematest ei motiveeri nende endi sõnul enam soov, et nende laste käsi käiks tulevikus nende omast paremini, vaid püüdlus teha kõik, mida nad iganes suudavad, *et laste käsi ei käiks halvemini*.

Et moodsad ühiskonnad suudavad ennast stabiliseerida vaid eskaleerimisrežiimil, see tähendab dünaamiliselt arenedes, on nad struktuuriliselt ja institutsionaalselt sunnitud üha enam muutma maailma kontrollitavaks, tooma

maailma tehnoloogia mõttes, majanduslikult ja poliitiliselt käeulatusse: tuleb kasutada üha rohkem tooraineid, siseneda turgudele, aktiveerida sotsiaalseid ja psüühilisi võimalusi, suurendada tehnoloogilisi võimalusi ja teadmiste baasi, parandada juhtimis- ja kontrollivõimalusi jne.

Sellest hoolimata oleks sügavalt ekslik, kui näeksime modernsuse laienemistungi puhul motiveeriva ressursina üksnes hirmu (mahajäämise ees). Ükski sotsiaalne formatsioon ei saa pikemat aega eksisteerida (ja pealegi sedavõrd kerksel ja robustsel moel, nagu seda teeb kapitalistlik modernsus), kui ta põhineb üksnes hirmul. Teise liikumapaneva momendina peab seega olema mängus ka positiivne, atraktiivne jõud, ja seda saab tuvastada lubadusena *laiendada meie maailma ulatust*.⁶ Dünaamilise stabiliseerimise struktuuriloogetika kultuurilise korreeladina on modernsuse eneseteadvuses meie psüühilise ja emotsionaalse elu pisimate poorideni ulatuv tohutult mõjuvõimas kujutelm, et hea, parema elu võtmeks on meile kättesaadava maailma avardumine. *Meie elu muutub paremaks, kui meie käeulatuses on (rohkem) maailma*, nii kõlab väljautlemata, ent tegutsemises lakkamatult korratud ja sellesse kivistunud modernse elu mantra. *Tegutse alati nii, et sinu maailm avarduks*. Nagu ma püüan selles essees näidata, on sellest kategoorilisest imperatiivist hilismodernsuse ajal saanud valdav otsustuspõhimõte kõikides eluvaldkondades ja kõikides eluetappides, väikelapsest raugani. See seletab esmalt

⁶ Sellel teemal põhjalikult teoses Rosa 2016: 520–522.

raha atraktiivsust: kui suur osa maailmast on meie käeulatuses, saab vahetult välja lugeda meie pangakonto jäägist. Kui kontol on palju raha, siis on meie käeulatuses kruisid Lõunamerel, puhkemajad Alpides, luksuskorterid Hamburg-Winterhudes, Ferrari, teemantidega ehted, Steinway tiibklaver, ka ajurveeda kuur Lõuna-Indias või giidiga ja turvatud retk Mount Everestile; kui me oleme miljardärid, siis tuleb kõne alla isegi lend Kuule või Marsile. Kui meie konto on aga sügavalt miinuses, siis ei pruugi me lubada endale ehk isegi bussiga koju sõitmist, võileibu ja keldrikorterit – need on väljaspool meie finantsilist käeulatust.

Lubadus suurendada meile nähtava, juurdepääsetava ja saavutatava ulatust, selgitab lisaks hämmastaval kombel ka kogu tehnoloogia ajaloo taga peituvat motiveerivat energiat. Me saame seda paremini mõista transpordivahendite tõttu aset leidnud individuaalse haardeulatuse suurenemise ajaloo põhjal. Enamiku laste jaoks on jalgrattaga sõitma õppimine ja esimene jalgratas nende areneva maailmasuhte arengu määravad momendid. Miks? Sest esimese jalgrattaga laieneb nähtavalt see horisont, mis on meile iseseisvalt, omal jõul kättesaadav. *Nüüd saan ma sõita järve äärde ujuma, metsatukani küla servas – „minu“ maailm avardub tuntavalt.* Vähemasti maal elavatel lastel kordub see kogemus jupphaaval mopeediga – sellega saab sõita naaberkülla. Juhiluba ja oma autot omades on lähim suurlinn oma peibutuste ja lubadustega argipraktikas individuaalselt kättesaadav. Lennuk näitab viimaks horisondil kättesaadavatena Tokyot, Londonit ja Riot, rakett Kuud, ehkki see ei ole muidugi

argine kogemus. Teisiti ei kulge ringhäälingu meediumide ajalugu. Raadio muudab Berliini akustiliselt ja televisioon Tokyo visuaalselt kättesaadavaks; nad muudavad maailma nähtavaks ja kuuldavaks; ja kuna telefon suurendab kättesaadavust sama palju kui raadiosaade, ehkki individuaalsel tasandil, viib nutitelefon selle liikumise lõpule, sest selle abil on kõik meie sõbrad ja tuttavad, kõik need, keda me armastame, ja needki, keda me nii väga ei armasta, veel vaid ühe klõpsu kaugusel. See on meie globaalse haardeulatuse ennekuulmatu plahvatus: ka kõik maailma teadmised, kõik laulud, kõik filmid, kõik pildid, kõik andmed, kui need on digiteeritud, on nüüd meile päris ligidal, me kanname neid otsekui oma taskus. Maailm nihkub siin meile ajalooliselt ennekuulmatul moel ihu ligi.⁷ Kujutelm? Ei: meie kehasse ja meie füüsilistesse ja emotsionaalsetesse eelsoodumustesse sisse kirjutatud veendumus, mis on korrelatsioonis nende protsessidega, on järgmine: *elus on oluline muuta maailm kättesaadavaks*. See ei seleta üksnes raha ja tehnika atraktiivsust, vaid näiteks ka suurlinna oma – see toimib isegi seal, kus inimesed kinnitavad, et nad sooviksid „palju parema meelega“ elada maal, ning kus seda igatsust õhutavad takka trendikad (pildi)ajakirjad ja raamatud, mis kannavad nimesid „Maa-armastus“ ja „Maa-lust“. Üle maailma tõmbab inimesi suurlinnadesse ja linnastutesse ning on suuresti lihtsustav otsida selle põhjusi üksnes majandusest (paremad töökohad ja parem varustatus). Inimesed, eriti noored,

⁷ Vrd Thadden 2018.

tahavad elada linnas, sest seal on muuseumid ja teatrid, ostukeskused ja kinod, diskod ja staadionid, kontserdisaalid ja ooperid, loomaaiad ja botaanikaaiad, raudteejaamad ja metroomid jm. Teatrid ja muuseumid – nagu ka jalgpallistaadionid või loomaaiad – on sealjuures atraktiivsed isegi neile, kes seal kunagi ei käi, sest *need on argielupraktiliselt käeulatuses, sinna saab jalgsi minna*. Just teadmine, et need tükikesed maailmast on igal ajal juurdepääsetavad ja kättesaadavad, teeb linnast rikkaliku elu paiga. Ja lõpuks on tung avastada uusi maailmu see, mis motiveerib ja sunnib meid omandama uusi oskusi ja võimeid. See ei kehti ainult formaalhariduse kohta, mis gümnaasiumi lõpetamisel annab tunnistuse, mis „avab“ meile ohtralt karjääri- ja edasiõppimisvõimalusi näiteks kõrgkoolide maailmas, vaid see kehtib ka võõrkeele õppimise kohta. *Õpi inglise (või hiina) keel selgeks ja sa avad endale tohtu uue lõigu maailmas, kuhu ei kuulu mitte üksnes inimesed, kellega sa saad siis suhelda, vaid ka raamatud, ajakirjad ja veebilehed, mida sa suudad lugeda, institutsioonid ja praktikad jne*. Alpinismimaailm, ookeanimaailm, tango maailm, pingviinide maailm, Dubai ostukeskused – kõik need nähtuste valdkonnad esitlevad end meile osadena maailmast, mis väärivad mingil moel „vallutamist“ ja „omandamist“, sest nad „laiendavad meie horisonti“.

Seega osutub, et modernsuse sotsiokultuuriline kujunemine on otsekuu asjade kontrolli alla võtmise strateegiaga kahekordselt kalibreeritud: me oleme sunnitud nii struktuuriliselt (väljastpoolt) kui ka kultuuriliselt (seestpoolt) muutma maailma agressioonipunktiks, see paistab meile

millegi sellisena, mida tuleb teada, hõlvata, saavutada, omandada, hallata ja kontrollida. Sageli ei ole eesmärk muuta asju – maailmalõike – üldiselt kättesaadavaks, vaid see, et need oleksid kiiremini, hõlpsamalt, efektiivsemalt, odavamalt, väiksema vastupanuga, kindlamalt kättesaadavad.